

OLGIERD LENCZEWSKI, Warszawa
<https://orcid.org/0000-0001-6567-328X>
leniec1@wp.pl

POLONICA W REGISTRUM EQUITUM SANCTI SEPULCHRI (1561-1848)

STRESZCZENIE: *Registrum Equitum Sancti Sepulchri* stanowi cenne źródło do ukazania kontaktów Polski z Ziemią Świętą w latach 1561-1848. Na kartach księgi można odnaleźć informacje na temat ok. 1590 osób, które wzięły udział w ceremoniale pasowania na rycerza Grobu Pańskiego w Jerozolimie. 15 z nich odnosi się do polskich bożogrobców. Aby wykazać ich obecność w księdze, należy mieć na uwadze położenie historyczno-geograficzne Polski tego czasu. *Index equites* bywa niejednorodny. Zazwyczaj w skład informacji o mianowanych wchodzi: tytuły szlacheckie, stanowiska publiczne albo kościelne, przynależność rodowa, pochodzenie. Zdarzało się jednak, że dane o kawalerach ograniczono do minimum. Nim rozpoczęto prowadzenie *liber* sporządzano zapiski na temat osób, które dostąpiły kreacji. Szacuje się, że w latach 1348-1560 pasowano 817 kawalerów. Nie wiadomo natomiast, ile dokładnie osób zaciągnięło się pod sztandar rycerzy Grobu Pańskiego do 1560 r., gdyż notaty te zostały skonfiskowane przez władze tureckie. Na podstawie dostępnych źródeł można jednak odtworzyć listę kreowanych w tym okresie. W oparciu o *registrum equitum* nie sposób ustalić, ilu obywateli Rzeczypospolitej otrzymało tytuł *eques Sancti Sepulchri*, gdyż zakonnicy franciszkańscy nie rejestrowali każdego pasowania. Dowodzą temu przykłady zamieszczone w niniejszym artykule. Należy zaznaczyć, że tytułaturę *eques hierosolymitanus* stosowali nie tylko rycerze Grobu Pańskiego. Ów tytuł przypisywały sobie także inne zakony: kawalerowie maltańscy, rycerze jerozolimscy z zakonu św. Maurycego i Łazarza, czy kawalerowie Orderu Złotego Runa. Autor artykułu nie skorzystał w całości z transkrypcji dokonanej przez o. Michele Piccirillo OFM w książce *Registrum Equitum SSmi Sepulchri D.N.J.C. (1561-1848)*, lecz z fotokopii oryginałów zamieszczonych w tej publikacji, gdyż zauważył, że powyższe wydanie nie spełnia kryteriów edytorskich oraz zawiera wiele nieścisłości. Wydawcy należy się jednak podziękowanie za opublikowanie wspomnianego rejestru wraz z fotokopiami rękopisu.

SŁOWA KLUCZOWE: *Registrum Equitum Sancti Sepulchri*, Michele Piccirillo, Kustodia Ziemi Świętej, rycerze Grobu Pańskiego, kawalerowie jerozolimscy.

***POLONICA IN REGISTRUM EQUITUM
SANCTI SEPULCHRI (1561-1848)***

ABSTRACT: *The Registrum Equitum Sancti Sepulchri* is a valuable source for presenting the contacts of Poles with the Holy Land in the years 1561-1848. On the pages of this book, you can find information about approximately 1,590 people who took part in the fitting ceremony for knights of the Holy Sepulchre in Jerusalem. Fifteen of them refer to the Polish Order of the Holy Sepulchre. To demonstrate their presence in the book, one should take into account the historical and geographical location of Poland at that time. *Index equites* can be inconsistent. Generally, information about the nominees includes: noble titles, public or ecclesiastical positions, family affiliation, origin. It happens, however, that data on knights has been reduced to a minimum. Before the *liber* began to be maintained, notes were made about the people knighted. It is estimated that, in the years 1348-1560, 817 knights were fitted. However, it is not known how many people more precisely enlisted under the banner of the Knights of the Holy Sepulchre until 1560, because these notes were confiscated by the Turkish authorities. Although, on the basis of available sources, it is possible to reconstruct the list created during this period. Based on the *registrum equitum*, it is impossible to determine how many citizens of the Commonwealth received the title *eques Sancti Sepulchri*, because the Franciscan monks did not register every knighthood. This is evidenced by the examples contained in this article. It should be noted that the title *eques hierosolymitanus* was used not only by the knights of the Holy Sepulchre. This title was also claimed by other orders: the Knights of Malta, the Knights of Jerusalem from the Order of Saints Maurice and Lazarus, or the Knights of the Order of the Golden Fleece. The author of the article did not make use of the entire transcription made by Father Michele Piccirillo, OFM in the book *Registrum Equitum SSmi Sepulchri D.N.J.C. (1561-1848)*, but the photocopies of the originals included in this publication, because he noticed that the above edition does not meet editorial criteria, and contains many inaccuracies. However, the publisher should be thanked for publishing the said register together with photocopies of the manuscript.

KEYWORDS: *Registrum Equitum Sancti Sepulchri*, Michele Piccirillo, Custody of the Holy Land, Knights of the Holy Sepulchre, Knights of Jerusalem.

Translated by dr Joanna Szczepańska-Włoch

W niniejszym szkicu podjąłem się omówienia poloników zawartych w *Registrum Equitum Sancti Sepulchri* (1561-1848). Dotychczas zagadnienie to było rozpatrywane przez trzech Polaków: o. Jukundyna Bielaka OFM, o. Norberta Golichowskiego OFM oraz Henryka Gapskiego, powołującego się na pracę Charlesa de Odrizoli y Grimauda¹. Zauważyłem, że wymaga ono ponownej kwerendy.

¹ C. de Odrizola y Grimaud, *Libro de ora de la sagrada orden militar Jerosalimitana del Santo Sepulcro de N. S. Jesucristo, que contiene los nombres de los*

Celem artykułu jest rewizja stanu badań nad polonikami zawartymi w księdze rycerzy Grobu Pańskiego (1561-1848). Wynika to z faktu, że wymienieni wyżej badacze, oprócz odnotowywanych nazwisk z dopiskiem: *polonus* lub wskazujących na polskie pochodzenie kawalera, podawali nazwiska nie mające związku z dawną Rzeczpospolitą. Co istotne, nie ustalili oni tożsamości wszystkich rycerzy. W związku z tym, należy przyjrzeć się bliżej temu problemowi.

Początki polskich badań nad tymi polonikami sięgają II poł. XIX w. Prawdopodobnie pierwszy polski spis zamieszczono na łamach czasopisma „Krzyż”². Zawierał on nazwiska 4 rycerzy z ziem dawnej Rzeczypospolitej. Przepuszczalnie sporządził go o. Jukundyn Bielak OFM. Kolejny wykaz jej obywateli wynotował o. Norbert Golichowski OFM. Listę tę zamieścił w swoim pamiętniku oraz ogłosił drukiem w „Tygodniku Katolickim”³. Liczy ona 21 polskich nazwisk. Po badaniach Golichowskiego aż do XXI w. nie korzystano w sposób metodyczny ze wspomnianej księgi *Registrum Equitum...*. Ostatnio poszukiwania polskich śladów w *registrum* kontynuował Henryk Gapski⁴. Jego kwerenda wykazała, że w *liber* umieszczono 18 rycerzy. Materiały dotyczące *milites Sancti Sepulchri* pojawiają się także w herbarzach (Paprockiego⁵, Niesieckiego⁶, Bonieckiego⁷, Uruskiego⁸, Dachnowskiego⁹, Tekach Dworzaczka¹⁰), w eseju Jana S. Bystronia¹¹, w zapiskach ks. Jana Fijałka¹² oraz w pracach Stanisława A. Korwina¹³ i Jerzego Pertka¹⁴.

---

caballeros de dicha Orden creados por los RR. PP. Guardianes del Santo Sepulcro, Custodios de Tierra Santa, de la Orden de Menores de San Francisco, desde el año 1561 á 1848 con referencia á los archivos del convento de San Salvador de Jerusalén y otros dates históricos seguido de un apéndice con notas justificativas, Zaragoza 1900.

² Kawalerowie Grobu Św. Polacy, „Krzyż”, 23 (1867), s. 186.

³ N. G o l i c h o w s k i, *Palestyna, czyli poklosie zebrane z różnych autorów i własne spostrzeżenia*, [b.m.d.w.], rkps w Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie, RGP-k-94, t. 2, s. 225-226; T e n ż e, *Ze Ziemi Świętej: polscy rycerze Grobu Pańskiego*, „Tygodnik Katolicki”, 23 (1892), s. 179.

⁴ H. G a p s k i, *Wstępny wykaz polskich rycerzy Grobu Bożego w Jerozolimie (do XIX w. włącznie)*, [w:] *Zwierzchnictwo w Polsce Zakonu Rycerskiego Grobu Bożego w Jerozolimie*, red. U. P r z y m u s, J. K a m i ń s k i, Katowice 2008, s. 136-137.

⁵ B. P a p r o c k i, *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. K. J. T u r o w s k i, Warszawa 1988.

⁶ K. N i e s i e c k i, *Herbarz Polski*, wyd. J. N. B o b r o w i c z, t. 1-10, Lipsk 1839-1845.

⁷ A. B o n i e c k i, *Herbarz Polski*, t. 1-16, Warszawa 1899-1913.

⁸ S. U r u s k i, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 1-16, Warszawa 1904-1938.

⁹ J. K. D a c h n o w s k i, *Herbarz szlachty Prus Królewskich z XVII w.*, Kórnik 1995.

¹⁰ http://teki.bkpan.poznan.pl/index_monografie.html [dostęp: 19.10.2022].

W 2006 r. staraniem o. Michele Piccirillo OFM dokonano reedycji manuskryptu *Registrum Equitum Sancti Sepulchri* (1561-1848), zawierającego wykaz rycerzy Grobu Pańskiego¹⁵. Ów rękopis znajduje się w Archiwum Historycznym Kustodii Ziemi Świętej. Składa się z dwóch części: A (1561-1831) oraz B (1831-1848)¹⁶. Pierwsza z nich jest niekompletna. Istnieją w niej braki, które obejmują lata 1563-1572, 1575, 1577-1581, 1589, 1591-1596¹⁷. Powyższe luki wyjaśnia niniejszy fragment zamieszczony w rejestrze: *Illi Milites qui creati fuerunt in tempore regiminis Admodum Redi Pros Fris Bonifacii de Ragusio Guard.i S. Montis Sion, annotati fuerunt in alio libro, qui tempore belli Regni Cipri combustus fuit a Turcis cum omnibus aliis libris in quibus descripti erant alii Milites creati ab aliis Guardianis Sacri Montis Sion eius Antecessoribus*¹⁸ oraz *multi alii milites tempore istius Guard.i creati fuerunt, sed propter Turcharum persequutionis non fuerunt notati in ordinario libro et ideo cognitio de his non habetur*¹⁹. Ponadto istnieją inne braki w latach: 1652, 1676-1678, 1684, 1689, 1698, 1717, 1739, 1747-1748, 1751-1752, 1757, 1759-1760, 1768, 1770-1771, 1774-1775, 1779, 1781, 1784-1788, 1791-1793, 1798-1799, których przyczyny nie są znane.

Rejestr został sporządzony przez włoskich franciszkanów. Odnotowano w nim informacje dotyczące ok. 1590 osób, które uzyskały godność kawalera jerozolimskiego²⁰. W wiadomościach o mianowanych

¹¹ J. S. Bystroń, *Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147-1914*, Kraków 1930.

¹² Notaty ks. Jana Fijałka: „Pątnictwo polskie. Pielgrzymki do Ziemi Świętej” XI-XVIII w., rkps w Bibliotece PAU i PAN w Krakowie, 5313.

¹³ S. A. Korwin, *Stosunki Polski z Ziemią Świętą*, Warszawa 1958.

¹⁴ J. Pertek, *Polacy na morzach i oceanach*, t. 1, Poznań 1981.

¹⁵ *Registrum Equitum SSmi Sepulchri D.N.J.C. (1561-1848)*. *Monoscritti dell'Archivio storico della Custodia di Terra Santa a Gerusalemme*, red. M. Piccirillo, *Studium Biblicum Franciscanum Collectio Maior 46*, Jerusalem-Milano 2006.

¹⁶ L. Lemmens, *Collectanea ex Archivo Hierosolymitano deprompta*, wyd. G. Golubovich, Quaracchi 1933, s. 253; *L'archivio storico della Custodia di Terra Santa (1230-1970)*, t. 2, red. A. Mairelli, Milano 2012, s. 40.

¹⁷ *Registrum Equitum...*, s. 3-17. Liczba kreowanych na rycerzy Grobu Pańskiego w tym okresie wynosiła ok. 125.

¹⁸ Tamże, s. 5.

¹⁹ Tamże, s. 15.

²⁰ *Indice onomastico*, w: *Registrum Equitum...*, s. 420-437. Parma powołując się na pracę Jeana-Pierre de Gennesa (*Les chevaliers du Saint Sépulchre de Jérusalem*, French 2004) podał, że w tym czasie tytuł *eques hierosolimitanus* uzyskało 1671 osób, zob. T. Par-

rycerzach, oprócz imienia i nazwiska wchodziły następujące dane: tytuł szlachecki, stanowisko publiczne albo kościelne, przynależność rodowa, pochodzenie²¹. Nie sposób precyzyjnie zweryfikować narodowości każdego z kawalerów, jeśli nie będzie się miało na uwadze położenia historyczno-geograficznego danego państwa w określonym czasie²². W artykule omawiam tereny dawnej Rzeczypospolitej (Prus Królewskich, Litwy, Ukrainy i Białorusi), czyli ziem znajdujących się w zasięgu Korony do 1795 r. Wynika to z tego, że poruszam problematykę poloników zawartych w księdze rycerzy Grobu Pańskiego, obejmującej lata 1561-1848.

Nim rozpoczęto prowadzenie rejestru, spisywano notatki na temat kandydatów. Szacuje się, że w latach 1348-1496 godność *miles* uzyskały 653 osoby²³, a w latach 1500-1560 – 164, w tym 5 Polaków²⁴. Na podstawie zachowanych świadectw wiadomo, że ów tytuł przyjęli wtedy również inni Polacy m.in. Jan Łaski (ok. 1450 r.), Mikołaj Jordan z Zakliczyna (II poł. XV w.), Aleksander Sołtan (ok. 1468), Krzysztof Szydłowiecki (ok. 1492), Mikołaj Rozembarski (ok. 1495)²⁵. Późniejsze zapiski o kawalerach mianowanych do 1560 r. nie przetrwały do naszych czasów, gdyż zostały spalone przez władze tureckie ok. 1570 r. Opierając się na innych materiałach można odtworzyć listę osób, które uzyskały tytuł rycerza Grobu Pańskiego. Wstępnie oszacowano, że w powyższym gronie znajdowali się następujący Polacy²⁶, m.in. Bogusław X (1497), Eberhardt Ferber (1497), Marcin Wartan

---

ma, *Rytíři, dámy a poutníci: Dějiny a současnost Rytířského řádu Božího hrobu jeruzalémského a jeho působení v českých zemích*, Olomouc 2020, s. 109.

²¹ *Indice onomastico*, [w:] *Registrum Equitum...*, s. 419.

²² Tamże.

²³ M. Piccirillo, *Introduzione*, [w:] *Registrum Equitum...*, s. VIII. Z czego w XIV w. tytuł *miles* nadano tylko 20 osobom.

²⁴ T. Parma, *dz. cyt.*, s. 109. Nie wymieniono ich nazwisk, gdyż de Gennes sporządził wyłącznie osobowy spis francuskich kawalerów. Informację tę uzyskałem dzięki uprzejmości dr hab. Tomáša Parmy (mail z 11 listopada 2022 r.).

²⁵ B. Paprocki, *dz. cyt.*, s. 953; H. Lulewicz, *Sołtan Aleksandrowicz*, PSB, 40, Warszawa-Kraków 2000-2001, s. 341-342; H. Gapski, *dz. cyt.*, s. 136; M. Lubczyński, J. Pielaś, *Szydłowiecki Krzysztof*, PSB, 49, Warszawa-Kraków 2014, s. 551; K. Baczkowski, *Mikołaj Rozembarski*, PSB, 32, Wrocław-Warszawa-Kraków 1991, s. 384.

²⁶ Do niniejszej listy włączono księcia pomorskiego Bogusława X tylko ze względu, że był skoligacony z dynastią Jagiellonów (poślubił córkę króla Kazimierza Jagiellończyka, księżnę Annę).

(I poł. XVI w.), Krzysztof Nuchorski (1509), Andrzej Łaski (1511), Mikołaj Wolski (1511), Stanisław Włoszek z Tęczyna (1513), Jan z Tęczyna (1513), Janusz Latałski (1513), Jan Tarnowski zwany Ciężkim (1513), Przeclaw Lanckoroński (1513), Kasper Maciejowski (ok. 1514), Piotr Stano (ok. 1514), Hieronim Jarosławski (1517), Jan Amor Tarnowski (1517), Hieronim Łaski (ok. 1518), Marcin Broniewski (1518), Stanisław Łaski (1520), Andrzej z Żywca (1521), Jan Gostyński (1529), Jan Kościelecki (1532), Kilian z Latoszyna (1534), Stanisław z Tęczyna i Batorza (ok. 1535), Jan Firlej (ok. 1535), Andrzej z Tęczyna, zwany Pępkiem (ok. 1535)²⁷.

Dotychczas zakładano, że w rejestrze, od 1561 do 1848 r., można spotkać wzmianki o 26²⁸ obywatelach Rzeczypospolitej:

- 1561, 17 Augustii, *Primislaus de Vickoua*²⁹;
- 1576, 24 Augusti, *Iohannis/Iohannes Pudloschii Polonus*³⁰;
- 1582, 29 Octobris *Bernardus Bruntalskii Baro Marcomannus <de> Wirben*³¹;
- 1583, *Nicolaus Christophorus Radzuul* [winno być: *Radzivil*] *Dux Olic[a]e et in[N]esvisch Comes in Schidlonie* [winno być:

²⁷ S. Barącz, *Żywoty sławnych Ormian w Polsce*, Lwów 1856, s. 349; *Notaty ks. Jana Fijałka*, k. 145, 180; H. Barycz, *Z zagadnień podróżnictwa polskiego w dawnych wiekach*, „Przegląd Współczesny”, 10 (1938), s. 72; W. Pocięcha, *Królowa Bona (1494-1557): czasy i ludzie odrodzenia*, t. 2, Poznań 1949, s. 49; J. Pertek, *dz. cyt.*, s. 297; *Chronografia albo Dziejopis Żywiecki*, wyd. S. Grodziski, I. Dworkicka, Żywiec 1987, s. 574; J. Kurtyka, *Latyfundium tęczyńskie: dobra i właściciele (XIV-XVII w.)*, Kraków 1999, s. 179-180, 183; O. Lenczewski, *Wybrane opisy Ziemi Świętej w relacji polskich pielgrzymów od XV do XVIII w.*, UKSW Warszawa 2017, mps, s. 44-46.

²⁸ De Gennes szacuje, że w rejestrze odnotowano 20 Polaków, nie wymienia jednak ich nazwisk, gdyż interesowały go tylko francuskie personalia, zob. przyp. 24.

²⁹ *Registrum A (1561-1831)*, k. 1, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 3. Přemek z Vickova (1535-1584), bratanek ołomunieckiego biskupa, zob. T. Parma, *dz. cyt.*, s. 303.

³⁰ *Registrum A*, k. 2, fotokopia w: *Registrum Equitum...*, s. 4. Jan Pudłowski (zm. 1614), wojski sochaczewski (1585-1603), zob. H. Kowalska, *Pudłowski Melchior*, PSB, 29, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź 1986, s. 344. Dane zawarte w nawiasach uzyskałem dzięki uprzejmości p. mgr Andrzeja Haratyma.

³¹ *Registrum A*, k. 2, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 6. Bernard Bruntalský z Vrbna (zm. 1613), zob. T. Parma, *dz. cyt.*, s. 304. Adnotacje odnośnie do pochodzenia Bruntalskich h. Wierzbna podał o. Bertrand Zimolung OFM, zob. Tenże, *Schlesische Pilger im Hl. Lande 1561-1695*, Breslau 1938, s. 266, przyp. 56.

Schidloviec?] ac Mhir Sacri Rom[ani] Imper[ii] Princeps Archimarschalcus Ducatus Lituaniae³²;

- 1583, Abraham Burgo Grauius et Baro a Donaminor D[omi]nus Incraschen³³;
- 1583, Georgius Koss Prutenus³⁴;
- 1583, Michael Konarski³⁵;
- 1583, Petrus Bulina [winno być: Bylina] Polonus³⁶;
- 1583, Andreas Skorulski Littuanus³⁷;
- 1583, Colonellus Melchior Custii Eques S[an]ct[a]e Ecclesi[a]e Amanus Cantonsiluanie³⁸;
- 1583, Rudolphus Phiffero, Lucernensis³⁹;
- 1583, Mauritius Phiffer, Lucernensis⁴⁰;
- 1602, 17 Augusti, Vratislaus Burgraff et Baro de Dona in Lemberg⁴¹;

³² *Registrum A*, k. 2v, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 8. Mikołaj Krzysztof Radziwiłł „Sierotka” (1549-1616), książę, pamiętnikarz, zob. T. Słabczyński, *Słownik polskich podróżników i odkrywców*, Warszawa 2017, s. 330.

³³ *Registrum A*, k. 2v, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 8. Abraham III. z Donina (1561-1613), towarzysz peregrynacji M. K. Radziwiłła do Ziemi Świętej, zob. M. K. Radziwiłł „Sierotka”, *Podróż do Ziemi Świętej. Syrii i Egiptu 1581-1584*, oprac. L. Kukulski, Warszawa 1962, s. 66-67; T. Parna, *dz. cyt.*, s. 304.

³⁴ *Registrum A*, k. 2v, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 8. Jerzy Kos, towarzysz peregrynacji M. K. Radziwiłła do Ziemi Świętej, zob. M. K. Radziwiłł „Sierotka”, *dz. cyt.*, s. 66-67.

³⁵ *Registrum A*, k. 2v, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 8. Michał Konarski (1557-1613), wojewoda pomorski, towarzysz peregrynacji M. K. Radziwiłła do Ziemi Świętej, zob. M. K. Radziwiłł „Sierotka”, *dz. cyt.*, s. 66-67; F. Mincer, *Konarski Michał*, PSB, 13, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967-1968, s. 467-468.

³⁶ *Registrum A*, k. 2v, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 8. Piotr Bylina (zm. 1603), towarzysz peregrynacji M. K. Radziwiłła do Ziemi Świętej, zob. M. K. Radziwiłł „Sierotka”, *dz. cyt.*, s. 66-67; A. Boniecki, *dz. cyt.*, t. 2, Warszawa 1900, s. 285.

³⁷ *Registrum A*, k. 2v, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 8. Andrzej Skorulski (zm. 1637), marszałek kowieński, towarzysz peregrynacji M. K. Radziwiłła do Ziemi Świętej, zob. M. K. Radziwiłł „Sierotka”, *dz. cyt.*, s. 66-67; H. Lulewicz, *Skorulski Andrzej*, PSB, 38, Warszawa 1997-1998, s. 269.

³⁸ *Registrum A*, k. 2v, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 8.

³⁹ Tamże.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ *Registrum A*, k. 5v, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 20. Wratislav z Donina na Lemberku (zm. 1606), właściciel zamku Lemberk, rycerz maltański. Według Golichowskiego to *burgrabia ze Lwowa*, zob. Tenże, *Palestyna*, s. 225; *Ze Ziemi Świętej*, s. 179. U Odriozoli y Grimauda przy jego nazwisku pojawiła się uwaga: *Lithuanus. Lembergensis*, zob. Tenże, *dz. cyt.*, s. 9.

- 1606, 7 septembris, *Andreas Lind Suecus Polonus*⁴²;
- 1614, 30 Martii, *Joannis Drahatemsky de Palatino Boemus Catt[oli]cae Civitatis Pilsnae*⁴³;
- 1613, 6 novembris, *Theophilus Szemberg Polonus*⁴⁴;
- 1618, septembris, *Ioannis Bialcouius Sacerdos Polonus Di[o]jecesis Vilnensis in Lithuania*⁴⁵;
- 1650, 27 septembris, *Ill[ustrissi]mus Dominus D[ominus]Ioannes seu Jean de la Coron Gubernator Civitatis pilsenensis D[omi]n[u]s in Poritsch etc. creatus Fuit Eques SS.mi Sepulchri in absentia, suscipiente pro eo habitum Equestris Militiae Rev[erendo] P[at]re Electo Zwinner Strict[ioris] Obs[ervanti]ae Prov[inci]ae Boemiae Concionatore Terraeq[ue] S[anct]ae Discreto eius Procuratore*⁴⁶;
- 1667, 24 Novem[bris], *Illustrissimus et Excell[entissi]mus D[omi]nus D[omi]nus Casimirus Wysocky Pincerna Sockaviensis [sic!] Sacrae Regie Maiestatis Poloniae Sec[re]t[ar]ius et ad praesens apud Portam Ottomanicam legatus Creatus fuit Eques SSmi Sepulchri suscipiente pro eo habitum Equestris Militiae in absen[tia] R.P.F. Dominico Lardizaval Ord[inis] Min[or] Obs[ervanti]ae Prov[inci]ae Beticae Terrae Sanctae Proc[urato]re generale ei[us]*⁴⁷;

⁴² *Registrum A*, k. 7, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 26. Nie udało się ustalić jego tożsamości.

⁴³ *Registrum A*, k. 10, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 38. Jan Drahatemski (zm. 1615), malarz, zob., *Navis peregrinorum: ein Pilgerverzeichnis aus Jerusalem von 1561 bis 1695: mit Angaben über Pilger aus Deutschland, England, Frankreich, Italien und den Niederlanden, sowie aus anderen europäischen und aussereuropäischen Ländern*, wyd. B. Zimolong, Köln 1938, s. 32. Zdaniem Odriozoli y Grimauda to: *Joannes Brahatemsky Palatinus Dioecesis Vilnensis*, zob. T e n Ź e, dz. cyt., s. 12.

⁴⁴ *Registrum A*, k. 10, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 38. Teofil Szemberg (zm. ok. 1640), sekretarz królewski, dyplomata, zob. M. N a g i e l s k i, *Szemberg Teofil*, PSB, 48, Warszawa-Kraków 2012-2013, s. 127-128.

⁴⁵ *Registrum A*, k. 11v, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 44. Nie udało się ustalić jego tożsamości.

⁴⁶ *Registrum A*, k. 24, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 94. Jean de la Cron (zm. 1665), wojskowy, zob. T. P a r m a, dz. cyt., s.306. Odriozola y Grimaud określił go mianem: *Polonus Dioecisiae Vilnius*, zob. T e n Ź e, dz. cyt., s. 19.

⁴⁷ *Registrum A*, k. 29, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 114. Franciszek Kazimierz Wysocki (zm. 1681), poseł do Wysokiej Porty, cześnik sochaczewski (od 1661 r.),

- 1669, 20 iun[ius], *Illustrissimus Dominus D[ominus] Franciscus de Mesgnienski [sic!] Sacrae Caesareae Maiestatis Consiliarius, et Orientalium linguarum supremus Interpretes [sic!] Creatus fuit Eques S. Smi Sepulc[hri] ipse personaliter comparens postulans, et recipiens habitum*⁴⁸;
- 1805, 4 februarii, *Creatus fuit Eques Excellentissimus et Reverendissimus D[ominus] Archiepiscopus Heraclius Lisovski Di[o]cesis Polocensi[s] ex Polonia Russia per Procuratorem, qui fuit R.P. Clemens Perez Minoris Observ[an]tiae Prov[incia]e Castell[an]ae, necessaria requisita produxit*⁴⁹;
- 1827, 7 aprilis, *Ill[ustriss]imus Stephanus de Plater Polonus, cujus Procurator fuit Fr. Emanuel Bajon Vice Procurator G[e]n[era]lis Terrae Sanctae*⁵⁰;
- 1829, 23 aprilis, *Ill[ustriss]imus D[omi]nus Antonius Prokesch Austriacus⁵¹ ex Nobili familia Austriaca S[acrae] M[aiestatis] I[mperialis] R[egiae] A[postolicae] in Exercitu Dux et Diversorum Ordinum Eques*⁵²;
- 1842, 6 aprilis, *Illu[striss]imus Dominus D[o]minus Adam Soleland [sic!] Polonus⁵³, per Procurat[orem]*⁵⁴;
- 1842, 9 Maii, *Edmundus Comes Zichy de VasonRő [winno być: Vá(z)sonyková(i)] Theutonicus⁵⁵ Suae Maiestatis Sacratissimae Imperatoris Austriae Regni Hungariae et Bohemiae Camerarius*⁵⁶;

zob. J. S. Łątk a, *Słownik Polaków w Imperium Osmańskim i w Republice Turcji*, wyd. 2, uzup. i popr., Kraków 2015, s. 452. Dane zawarte w nawiasach uzyskałem dzięki uprzejmości p. mgr Andrzeja Haratyma.

⁴⁸ *Registrum A*, k. 30, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 118. Franciszek Meniński (1623-1698), orientalista i leksykograf, zob. T. Sł a b c z y ń s k i, *dz. cyt.*, s. 270-271.

⁴⁹ *Registrum A*, k. 67, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 270. Herakliusz Lisowski (1734-1809), arcybiskup połocki unicki, zob. L. Ż y t k o w i c z, *Lisowski Józef*, PSB, 17, Wrocław-Warszawa-Kraków 1972, s. 473-474.

⁵⁰ *Registrum A*, k. 71, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 286. Emeryk Stefan Leonard Plater (1799-1864), komandor krzyża Grobu świętego, zob. S. K o n a r s k i, *Platerowie*, Buenos Aires-Paryż 1967, s. 167.

⁵¹ Poprzedzony słowem *Austriacus* na marginesie.

⁵² *Registrum A*, k. 72, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 290. Antonin Prokresch (1795-1876), austriacki generał, zob. T. P a r m a, *dz. cyt.*, s. 311.

⁵³ Poprzedzony słowem *Polonus* na marginesie.

⁵⁴ *Registrum B*, k. 17, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 332. Adam Sołtan (1792-1863), ziemianin, otrzymał od papieża Order Grobu Bożego, zob. Z. S u d o l s k i, *Adam Ludwik Michał Sołtan*, PSB, 40, Warszawa-Kraków 2001, s. 344-345.

- 1847, 13 decembris, *Illustrissimus ac Nobil[li]mus Vir Ladislaus Codenieiviz Comes Polonus, creatus fuit Eques SS. Sepulcri D.N.I.C personaliter*⁵⁷.

Jak można zauważyć zapiski na ich temat są mniej lub bardziej precyzyjne:

- 8 nazwisk zawiera dopisek *Polonus*;
- 3 nazwiska podają obszary, które przynależały wówczas do Rzeczypospolitej (*Lituaniae/Littuanus, Diocesis Polocensi*);
- 1 nazwisko zawiera informacje o urzędzie, jaki ów kawaler pełnił na ziemiach polskich: *pincerna sockaviensis*;
- 3 nazwiska nie posiadają bliższych danych dotyczących pochodzenia rycerza: *Michael Konarski, Franciscus de Mesgnienski; Abraham Burgo Grauius*. Ostatniego z kawalerów Parma uważa za Czecha⁵⁸;
- 10 nazwisk odnosi się do terenów, które nie znajdowały się w zasięgu Rzeczypospolitej (*Boemus, Austriacus, Theutonicus, Cantonsiluanie, Lemberg*⁵⁹, *Lucernensis, Wirben, Vickoua*).

Wykazałem, że na kartach książki rycerzy Grobu Pańskiego odnotowano dane o 15 obywatelach dawnej Rzeczypospolitej. Poniższe zestawienie⁶⁰ wskazuje, że do tej pory nie ustalono takiej konkluzji.

⁵⁵ Poprzedzony słowem *Theutonicus* na marginesie.

⁵⁶ *Registrum B (1831-1847)*, k. 17, fotokopia w *Registrum Equitum...*, s. 332. Edmund hr. Zichy de Vázsonykői (1811-1894), polityk, zob. https://hu.wikipedia.org/wiki/Zichy_Edmund [dostęp: 27.03.2020].

⁵⁷ *Registrum B*, k. 34, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 366. Do tej pory nie udało się precyzyjnie ustalić personaliów niniejszego kawalera. Co istotne, dysponujemy różnymi wersjami odczytu tego nazwiska. Warianty te zamieszczono w poniższej tabeli. W niniejszym zestawieniu nie zawarto tylko wariacji Horaina: *Ladislao Chodkiemenz*, zob. Cz. H o r a i n, *Na tropie Polaków w Ziemi Świętej. Rejestr pielgrzymów i podróżników polskich do Ziemi Świętej przybyłych w latach 1845-1921; 1931-1947*, oprac. M. K ł a k u s, Katowice-Toulon 2022, s. 98.

⁵⁸ T. P a r m a, *dz. cyt.*, s. 304.

⁵⁹ Należy zaznaczyć, że terminem *Lemberg* określano miasta: Lwów i Lwówek, zob. *Orbis latinus oder der wichtigsten lateinischen Orts- und Ländernamen*, oprac. T. G. J. G r a e s s e, F. B e n e d i c t, Berlin 1909, s. 179.

⁶⁰ Nazwiska, przy których nie zamieszczono adnotacji narodowej dotyczą obywateli z ziem dawnej Rzeczypospolitej. Zapiski z przypisami nie pochodzą z książki rycerzy Grobu Pańskiego.

**Tab. 1. Wykaz polskich rycerzy Grobu Pańskiego
według dotychczasowych badań**

Bielak	Golichowski	Gapski	Lenczewski
Jan Pudolski (Pudłowski)	Jan Pudłowski	Jan Pudłowski	Jan Pudłowski
Piotr Bulina	Piotr Bulina	Piotr Bylina	Piotr Bylina
Andrzej Lind	Andrzej Lind		Andrzej Lind
Kazimierz Wisoski (Wysocki)	Franciszek Kazimierz Wysocki	Franciszek Kazimierz Wysocki	Franciszek Kazimierz Wysocki
	Franciszek Meniński	Franciszek Mericuski	Franciszek Meniński
		Jean Drahotemski vel Brahatemski, Czech	
	Władysław hr. Chodkiewicz	Ladislav Codeikievitz	Władysław hr. Chodkiewicz
		Bernard Bruntalski, Ślązak	
	Michał Konarski	Michał Konarski	Michał Konarski
	Jerzy Kos	Jerzy Kos	Jerzy Kos
	Andrzej Skorulski	Andrzej Skorulski	Andrzej Skorulski
	Przemysław z Wickowa, Ślązak	Primislas Vickova, Ślązak	
	Jan Białkowiuz	Jean Biolcavis	Jan Białkowiuz
		Jean Coron, Czech	

	Herakliusz Lisowski	Herakljusz Lissowski	Herakliusz Lisowski
		Antoni Prokresh, Austriak	
		[Edmund] Zichy, Austriak	
	Mikołaj Krzysztof Radziwiłł	Mikołaj Krzysztof Radziwiłł	Mikołaj Krzysztof Radziwiłł
	Abraham Burgo, Ślązak		
	Wratisław, Ślązak		
	Teofil Szemberg		Teofil Szemberg
hr. Adam Soldand (Sołtan?) ⁶¹	Adam hr. Solelenad		Adam Sołtan
	Stefan Plater		Stefan Plater
	Melchior Kusti, Szwajcar		
	Rudolf Phiffer, Szwajcar		
	Maurycy Phiffer, Szwajcar		

W omawianym rejestrze nie uwzględniono⁶²: Jerzego Koene-Jaskiego (1561), Feliksa Odrowąża-Pieniążka (1563), Maurycego Pawła

⁶¹ *Spis Polaków, którzy odwiedzili Ziemię Świętą*, „Krzyż”, 22 (1867), s. 178.

⁶² H. Freytag, *Preußische Jerusalemzüge von 14. bis 16. Jahrhundert*, „Archiv für Kultur-Geschichte”, 3 (1905), s. 150; J. Pogonowski, *Pamiętka po Feliksie Odrowążu Pieniążku*, „Miesięcznik Heraldyczny”, 6 (1930), s. 125; Tenże, *Szabla-batorówka Feliksa Odrowąża Pieniążka*, „Broń i Barwa”, 4 (1935), s. 89; F. Mincer, *Koene-Jaski Jerzy*, PSB, 13, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967-1968, s. 256; H. Gapski, *dz. cyt.*, s. 137; O. Lenczewski, *Wybrane opisy...*, s. 47-52; Tenże, *Polonica*

Henika (1585), Hieronima Strzały (1599), *Joannesa Baptisty Sappi* (1613). Po 1848 r. informacje na temat osób, które dostąpiły pasowania na rycerza przechowywane są w siedzibie Patriarchatu Jerozolimskiego⁶³.

Za pontyfikatu Piusa XII (1939-1958) powrócono do wymogów dotyczących mianowania rycerzy Grobu Pańskiego, tyle że unowocześniono ich ramy. Według zmodernizowanej wersji należało: zachować i popularyzować wiarę w Ziemi Świętej, wspierać rozwój misji w Patriarchacie łacińskim w Jerozolimie oraz dzieła miłosierdzia, kulturalne i socjalne⁶⁴.

Nie tylko rycerze Grobu Pańskiego posiadali godność *equites hierosolimitanum*. Powyższy tytuł przypisywały sobie także inne zakony. Niektórzy zaznaczają, że ów tytuł otrzymywano także podczas pobytu na Malcie, gdzie włączano w poczet rycerski⁶⁵. Heraldyk o. Kasper Niesiecki SJ określa ich mianem kawalerów Jerozolimitańskich⁶⁶. Wspomnianą tytułaturę stosowali także kawalerowie Orderu Złotego Runa⁶⁷ oraz rycerze jerozolimscy z zakonu św. Maurycego i Łazarza⁶⁸.

Przyjmuje się, że przyzdobienie herbu, pamiątkowego medalu lub nagrobku krzyżem jerozolimskim wskazuje na uzyskanie w Jerozolimie godności *eques auratus Hierosolymitanus Sancti Sepulchri*⁶⁹. *De facto* powyższy emblemat nie rozstrzyga, czy dana osoba otrzy-

---

w księdze pielgrzymów jerozolimskich – *Navis peregrinorum (1561-1695)*, „Nasza Przeszłość”, 132 (2019), s. 98.

⁶³ N. G o l i c h o w s k i, *Palestyna*, s. 226; T e n ż e, *Ze Ziemi Świętej*, s. 179-180.

⁶⁴ S. K l i m, *Rycerze Bożego Grobu*, „Perła Misji”, 15 (1988), s. 24.

⁶⁵ F. S i a r c z y Ń s k i, *Obraz wieku panowania Zygmunta III, króla polskiego i szwedzkiego, zawierający opis osób żyjących pod jego panowaniem*, cz. 1, Lwów 1858, s. 63.

⁶⁶ K. N i e s i e c k i, *dz. cyt.*, t. 2, oprac. J. N. B o b r o w i c z, Lipsk 1839, s. 173; T e n ż e, t. 3, s. 46; T e n ż e, t. 6, s. 29; T e n ż e, t. 7, s. 128; T e n ż e, t. 8, s. 412; T e n ż e, t. 10, s. 85.

⁶⁷ A. W e j n e r t, *Kawalerowe złotej ostrogi w Polsce do XIX w.*, Warszawa 1879; T. S z u l c, *Eques auratus w dawnej Rzeczypospolitej*, „Acta Universitatis Lodzensis: Folia Iuridica”, 38 (1988), s. 76; H. L u l e w i c z, *Sapieha Mikołaj z Kodniu h. Lis*, PSB, 35, Warszawa-Kraków 1994, s. 69; A. B o g u c k i, *Polskie nazwy rycerstwa w średniowieczu: przyczynki do historii stroju społecznego*, Włocławek 2001, s. 95.

⁶⁸ H. K o w a l s k a, *Pieniążek Prokop*, PSB, 26, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981, s. 107; B. P a p r o c k i, *dz. cyt.*, s. 412; M. N a g i e l s k i, *Sapieha Krzysztof h. Lis*, PSB, 35, Warszawa-Kraków 1994, s. 68-69.

⁶⁹ O. L e n c z e w s k i, *Wybrane opisy...*, s. 96-97; T e n ż e, *Polonica w księdze...*, s. 105-106.

mała ów tytuł w Jerozolimie⁷⁰. Zdaniem niemieckiego pielgrzyma z II poł. XVI w. Hansa Jakoba Breuninga von Buchenbacha, prawo do umieszczenia w herbie krzyża jerozolimskiego mieli ci, którzy nawiedzili Jerozolimę⁷¹. Późniejsze świadectwo z 1710 r. podaje, że pewien *pielgrzym pokazywał znaki, że był w Jeruzalem, mając na ręce prawej herby jerozolimskie [...], wyrażone jakoby inkałstem wyrys[owa]ne pięknie były, że się zatrzyć nijakim sposobem nie mogło*⁷².

Początkowo godność rycerza Grobu Pańskiego mogli uzyskać jedynie szlachetnie urodzeni. Dlatego przed rozpoczęciem ceremonii pasowania, celem zweryfikowania pochodzenia kandydata, pytano: *jakiego jesteś stanu, czy jesteś szlachetnie urodzony, czy pochodzisz z rodziców szlachetnego rodu? Czy posiadasz wystarczające środki do prowadzenia uczciwego życia i pełnienia godności rycerskiej bez uprawiania handlu i rzemiosła?*⁷³. Nie zawsze trzymano się tej zasady. Przykład stanowi chociażby ustanowienie rycerzem jerozolimskim kupca wrocławskiego Jana Rindfleischa (1481)⁷⁴. Ponadto od rycerza wymagano, aby bronił, oswobadzał Święty Kościół i jego sługi przed prześladowaniami ze strony innowierców, a w razie potrzeby wystąpił przeciwko nim osobiście albo wystawił wyszkolonych ludzi oraz budował i umacniał pokój między chrześcijanami⁷⁵. Ci, którzy zostali mianowani *eques Sancti Sepulchri*, mogli po uzyskaniu zgody od gwar-

⁷⁰ T e n ż e, *Polonica w księdze...*, s. 106.

⁷¹ H. J. Breuning von Buchenbach, *Orientalische Reyß Deß Edlen unnd Besten Hanß Jacob Breüning von und zu Buochenbach so er selb ander in der Tuerckey under deß Tuercckischen Sultans Jurisdiction und Gebiet so wol in Europa als Asia unnd Africa ohn einig Cuchtum oder FreyGleit benantlich in Griechen Land Egypten Arabien Palestina das Heylige Gelobte Land und Syrien nicht ohne sondere grosse Gefahr vor dieser Zeit verrichtet. Alles in Fuenff unterschiedliche Meerfahrten disponiert und abgetheylet auch was in einer jeden derselben von tag zu tag fuergangen ordentlich vom Authore selbsten verzeichnet: darinn ein jede abgesonderte Materie under ihr eigen Capitel oder Titul gebracht und mit schönen Kupfferstuecken gezieret. Mit angehenckter Summarischer Computation aller Meylen...*, Straßburg 1612, s. 241.

⁷² *Chronografia albo...*, s. 342.

⁷³ *Dziennik podróży Jana Tarnowskiego do Ziemi Świętej z 1518 r.*, tłum. R. S a w a, oprac. D. C h e m p e r e k, „Odrodzenie i Reformacja”, 49 (2005), s. 191.

⁷⁴ K. M i g o ń, *Podróże Ślązaków na Wschód*, „Kwartalnik Opolski”, 2 (1966), s. 35; T. P a r m a, dz. cyt., s. 302.

⁷⁵ F. F. v o n T r o i l o, *Orientalische Reise Beschreibung*, Dresden 1733, s. 299.

diana, wprowadzić w poczet dwóch kolejnych bożogrobców⁷⁶. W ten sposób kawaler Wilhelm de Boldensel w 1336 r. *post missam feci duos milites nobiles supra sepulchrum gladios accingendo et alia observando, quae in professione militaris ordinis fieri consueverunt*⁷⁷. Do nadawania godności *miles* upoważniali również cesarze i papieże. W relacji Martina Ketzela z Augsburga (1476) można przeczytać, że książę saski Albrecht ustanowił 72 kawalerów⁷⁸. Powyższe pełnomocnictwo otrzymał także prokurator minorytów na Górze Syjon br. Jan z Prus. Podczas długoletniego pobytu w Ziemi Świętej (1479-1499) przewodniczył ceremoniałom pasowania na rycerza Grobu Pańskiego. W ramach tegoż przedsięwzięcia pobierał pewną opłatę na utrzymanie miejsc świętych. Podczas jednej z inwestytur przyznał tytuł *miles hierosolymitanus* (1497) władcy pomorskiemu Bogusławowi X i jego 26-osobowej świcie, w tym Eberhardowi Ferberowi z Gdańska⁷⁹. Przywilej mianowania *equites* przysługiwał również wysłannikom cesarskim: *in dicto Sancto Sepulchro forno facti Cavalieri aurati sette pellegrini da uno legato imperiale, con grandissima solennità, devozione et riverentia*⁸⁰. Przydawka „aurati” użyta w wyżej wymienionym cytacie wskazuje, że *super Sanctissimum Domini Sepulchrum fuit cingulo militari insignitus atque solemniter decoratus*⁸¹.

Znany jest przypadek przyznania tytułu rycerza jerozolimskiego osobie, która dopuściła się aktu przemocy. Mowa tu o burmistrzu Görlitz Jerzym Emerichu, który prawdopodobnie w ramach pokuty za ten czyn udał się do Jerozolimy, gdzie otrzymał rozgrzeszenie i uzyskał godność *eques* (1465)⁸².

⁷⁶ J. K a m a n n, *Die Pilgerfahrten Nürnberger Bürger nach Jerusalem im. 15 Jahrhundert*, „Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg”, 2 (1880), s. 109-110.

⁷⁷ *Itinerarium Guilielmi de Boldensele*, wyd. C. L. Grotefend, „Zeitschrift des Historischen Vereins für Niedersachsen”, (1855), s. 267.

⁷⁸ R. R ö h r i c h t, *Deutsche Pilgerreisen nach dem Heiligen Lande*, Innsbruck 1900, s. 155.

⁷⁹ Tamże, s. 193; A. M a ñ k o w s k i, *Pielgrzymki Pomorzan w wiekach średnich*, Pelplin 1935, s. 6; H. F r e y t a g, dz. cyt., s. 142;

⁸⁰ M. P i c c i r i l l o, dz. cyt., [w:] *Registrum Equitum...*, s. VII.

⁸¹ Tamże.

⁸² G. R o t h, „Grób Święty” w Zgorzelcu, [w:] *Kult św. Jakuba Apostoła Większego w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. R. K n a p i ń s k i, Lublin 2002, s. 277.

Zdarzało się, że uroczystość pasowania odbywała się pod nieobecność sekretarza, który winien zatwierdzić nadaną godność poprzez wystawienie stosownego patentu. Wówczas należało znaleźć zastępcę, który wydawał nowo obranym *privilegia*, zaświadczające o uzyskaniu tytułu *eques Sancti Sepulchri*. W 1494 r. ks. Pietro da Casola z powodu braku pisarza wypisał sam 10 pielgrzymom atesty o zamianowaniu na rycerzy Grobu Pańskiego; zgodnie z zaleceniem danym przez gwardiana sporządził kilka listów, które potwierdzały, że owi peregrynanci wzięli udział w pasowaniu⁸³.

W XVI w. wymóg szlacheckiego pochodzenia kandydatów do *miles Sancti Sepulchri* stracił na znaczeniu⁸⁴. Od tej pory każdy mógł otrzymać godność kawalera, nawet heretycy⁸⁵. Prawdopodobnym przykładem jest włączenie w poczet bożogrobców protestanta Michała Konarskiego (1583)⁸⁶. W XVII w. sama uroczystość uzyskała nowe ramy. Przed przystąpieniem do pasowania, kandydat musiał otrzymać pozytywną opinię *ex consensu/ex plenu R.R.P.P. Discretorii Instante*⁸⁷ oraz *fuit ei donata summa 100 zecchinorum*⁸⁸. *Post requisita debite examinata* został mianowany rycerzem Grobu Pańskiego⁸⁹. *De facto*, jak wynika z wpisów zamieszczonych w księdze, nie wszyscy trzymali się powyższej zasady.

Należy zaznaczyć, że począwszy od 1619 r. wiele osób uzyskiwało tytuł rycerza Grobu Pańskiego *per procuratorem*⁹⁰. W ten sposób kawalerami zostali m.in. wybitny francuski egiptolog Jean-François Champollion oraz włoski archeolog Ippolito Rosellini⁹¹.

---

⁸³ *Canon Pietro Casola' Pilgrimage to Jerusalem in the Year 1494*, z jęz. wł. tłum. M. Margaret Newett, Manchester 1907, s. 264.

⁸⁴ J. K a m a n n, *dz. cyt.*, s. 110.

⁸⁵ J. A. K o ś c i e l n a, *Pomorzanie w Ziemi Świątej (do końca XVI w.). Rekonesans badawczy*, „Stargardia”, 10 (2015), s. 139.

⁸⁶ F. M i n c e r, *Konarski Michał*, s. 468.

⁸⁷ *Registrum Equitum...*, s. 159, 171.

⁸⁸ Tamże, s. 161. Powyższa suma prawdopodobnie stanowiła zadatek na renowację bazyliki Grobu Pańskiego w Jerozolimie. W wielu przypadkach zwalniano kandydatów z opłaty, z racji zasług poniesionych na rzecz Kościoła katolickiego, zob. tamże, s. 179-187.

⁸⁹ Tamże, s. 195.

⁹⁰ *Registrum A*, k. 12v, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 48.

⁹¹ Tamże, k. 72, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 290.

Niekiedy sami franciszkanie ustanawiali rycerzami tych, którzy zasłużyli się dla wiary katolickiej. Jednym z nich był francuski pielgrzym i dyplomata z I. poł. XIX w. François-René de Chateaubriand. Ów peregrynant otrzymał godność *equitis Sancti Sepulchri* 12 września 1806 r.⁹². Wybitny francuski myśliciel ze skromnością napisał o samym sobie, że poniósł *nikłe zasługi [...] dla wiary*⁹³. Owe zasługi to m.in. dzieło: *Geniusz chrześcijaństwa* (1802)⁹⁴. Warto przy tym zaznaczyć, że propozycja wzięcia udziału w ceremoniale wyszła od minorytów – *chcieli mi uczynić zaszczyt, którego nie żądałem i na który nie zasłużyłem* – podkreślił Chateaubriand⁹⁵.

Wyżej wymieniony charakter ceremoniału trwał do 1847 r., kiedy papież Pius IX na mocy bulli „Nulla celebrior” przekazał patriarsze jerozolimskiemu prawo do ustanawiania *equites*⁹⁶.

Relacje z pasowania na rycerza jerozolimskiego, zamieszczano w wielu wspomnieniach z pobytu w Ziemi Świętej. Poniżej przytoczono opis ceremoniału, który spisał wspomniany Jan Amor Tarnowski⁹⁷:

Sposób pasowania na rycerzy Najświętszego Grobu, a także reguła, która obowiązuje pasowanych rycerzy wspomnianego Grobu:

Rycerz, który ma być pasowany, po uprzedniej spowiedzi słucha mszy, w czasie jej celebrowania przyjmuje komunię, następnie wprowadzany jest do przedsionka Najświętszego Grobu, i pytany wówczas przez ojca gwardiana: – O co prosisz? Odpowiada na klęczkach: – Proszę o pasowanie mnie na rycerza Najświętszego Grobu Pana naszego Jezusa Chrystusa. Następnie gwardian pyta go: – Jakiego jesteś stanu, czy jesteś szlachetnie urodzony, czy pochodzisz z rodziców szlachetnego rodu? Pyta go po raz trzeci: – Czy posiadasz wystarczające środki do prowadzenia uczciwego życia i pełnienia godności rycerskiej bez uprawiania handlu i rzemiosła? Rycerz odpowiada wówczas: – Mam z łaski Bożej wystarczające środki. Pytanie: – Czy jesteś gotów sercem i ustami według możliwości przysiąc, że chcesz zachować przysięgi, które do tego zobowiązują, a które są następujące: słuchać mszy mając

⁹² Tamże, k. 67, fotokopia [w:] *Registrum Equitum...*, s. 270.

⁹³ F-R. de Chateaubriand, *Opis podróży z Paryża do Jerozolimy*, oprac. P. Hertza, Warszawa 1980, s. 327.

⁹⁴ Tamże, s. 453, przyp. 23.

⁹⁵ Tamże, s. 327.

⁹⁶ *L'archivo storico...*, s. 449.

⁹⁷ *Dziennik podróży...*, s. 191-192.

taką sposobność, w czasie powszechnej wojny przeciwko niewiernym ofiarować dobra doczesne i życie albo samemu na tę wojnę osobiście wyruszyć, zaniedbywać własną korzyść, stosownie do możliwości bronić przed prześladowcami Święty Kościół Boży i jego sługi, całkowicie unikać niesprawiedliwych wojen, haniebnego służenia, turniejów dla zysku, pojedynków, z wyjątkiem potrzeby wojennej, w szczególności zaś utrwalić pokój i zgodę pomiędzy chrześcijanami, powiększać wspólnotę chrześcijańską, chronić wdowy i sieroty, unikać bezecznych przysięg, ubóstwa, bluźnierstwa, lichwy, gwałtów, świętokradztw, zabójstwa, pijaństwa, miejsc i osób nierównych stanem, jak zarazy wystrzegać się grzechów ciała i na wszelki sposób ukazywać się wobec Boga i człowieka. Czy jesteś skłonny i gotowy sercem i ustami wyznać to, wykonać i zobowiązany do tego, zachować? Odpowiada: – Jestem gotów. Następnie wchodzi do Najświętszego Grobu, rycerz z mieczem wyciągniętym z pochwy. Wówczas gwardian odprawia na mieczem i rycerzem ceremonie i błogosławieństwa, gdy tymczasem rycerz trzyma nagi miecz. Po ich dokonaniu rycerz stawia stopę na Najświętszym Grobie, gwardian zaś zakłada mu ostrogę, przypasuje miecz i opasuje go złotym pasem, a na szyję wkłada mu złoty łańcuch. Potem rycerz kładzie głowę na Najświętszym Grobie, gwardian zaś mieczem wyciągniętym z pochwy po trzykroć dotyka jego szyi, mówiąc: – Czynię ciebie rycerzem w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego, a także w imię Najświętszej Maryi Panny – i całuje rycerza w oba policzki. Następnie wyprowadza rycerza z Grobu, intonuje Te Deum laudamus, i śpiewając prowadzi go do kaplicy Najświętszej Maryi Panny, gdzie Pan nasz Jezus Chrystus po raz pierwszy po zmartwychwstaniu ukazał się swojej Matce, Najświętszej Maryi Pannie. Po zakończeniu śpiewu gwardian obejmuje rycerza, całuje go i na tym kończą się wszystkie ceremonie związane z pasowaniem.

Wnioski

Aż do moich badań liczba Polaków odnotowana w omawianej księdze oscylowała między 4 a 21 nazwiskami. Ja zaś wykazałem, że pod sztandar rycerzy Grobu Pańskiego w latach 1561-1847 zaciągnęło się 15 Polaków. Powód tych rozbieżności należy tłumaczyć następująco:

1. Bielak miał prawdopodobnie problemy z odczytem manuskryptu księgi, dlatego odnotował tylko 4 nazwiska,

2. niektórzy badacze (Golichowski i Gapski) włączyli do swych list rycerzy nie mających związku z obszarem dawnej Rzeczypospolitej (Szwajcarii, Śląska, Czech i Austrii). Jednego z nich Bruntalskiego uznano za jej obywatela, gdyż miał słowiańsko brzmiące nazwisko,
3. Gapski tworząc swój wykaz powołał się m.in. na pracę Odriozoli y Grimauda, w której rycerzy ze Śląska, Czech i Austrii określono mianem – *Poloni*. Nie znał natomiast spisów sporządzonych przez Bielaka i Golichowskiego.

Poza tym różnice między moimi badaniami nad księgą a moich poprzedników polegają na tym, że:

1. listy sporządzone przez Bielaka, Golichowskiego i Gapskiego ograniczono do podania nazwiska rycerza. Dlatego nie wiemy, że Franciszek Kazimierz Wysocki oraz Adam Sołtan uzyskali godność *eques per procura*,
  2. poza *registrum Equitum* nie sięgnęli do *liber Navis peregrinorum (1561-1695)*, w której znajdujemy wzmiankę na temat rycerza Grobu Pańskiego (1613) pochodzącego z terenów dawnej Rzeczypospolitej,
  3. udało mi się ustalić tożsamość rycerza o nazwisku „Soleland” oraz wskazać, że trudność nadal stanowi zweryfikowanie trzech nazwisk: „Linda”, „Bialcouiusa” i „Codenieiviza”. Co istotne, moi poprzednicy nie zwrócili uwagi na te zagadnienia,
  4. wspomniani wyżej badacze nie wskazali, jakie obszary znajdowały się w zasięgu dawnej Rzeczypospolitej.
-

BIBLIOGRAFIA

Źródła rękopiśmienne

- Golichowski N., *Palestyna, czyli pokłosie zebrane z różnych autorów i własne spostrzeżenia*, rkps w Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie, RGP-k-94, t. 2.
- Notaty ks. Jana Fijałka: „*Państwo polskie. Pielgrzymki do Ziemi Świętej*” XI-XVIII w., rkps w Bibliotece PAU i PAN w Krakowie, 5313.

Źródła drukowane

- Breuning von Buchenbach H. J., *Orientalische Reyß Deß Edlen unnd Besten Hanß Jacob Breüning von und zu Buochenbach so er selb ander in der Tuerckey under deß Tuerckischen Sultans Jurisdiction und Gebiet so wol in Europa als Asia unnd Africa ohn einig Cuchtum oder FreyGleit benantlich in Griechen Land Egypten Arabien Palestina das Heylige Gelobte Land und Syrien nicht ohne sondere grosse Gefahr vor dieser Zeit verrichtet. Alles in Fuenff unterschiedliche Meerfahrten disponiert und abgetheylet auch was in einer jeden derselben von tag zu tag fuergangen ordentlich vom Authore selbsten verzeichnet: darinn ein jede abgesonderte Materi under ihr eigen Capitel oder Titul gebracht und mit schönen Kupfferstuecken geziert. Mit angehenckter Summarischer Computation aller Meylen...*, Straßburg 1612.
- Canon Pietro Casola' *Pilgrimage to Jerusalem in the Year 1494*, z jęz. wł. tłum. M. Margaret Newett, Manchester 1907.
- Chateaubriand F-R. de, *Opis podróży z Paryża do Jerozolimy*, oprac. P. Hertz, Warszawa 1980.
- Chronografia albo Dziejopis Żywiecki*, wyd. S. Grodziski, I. Dwornicka, Żywiec 1987.
- Dziennik podróży Jana Tarnowskiego do Ziemi Świętej z 1518 r.*, tłum. R. Sawa, oprac. D. Chemperek, „*Odrodzenie i Reformacja*”, 49 (2005), s. 181-194.
- Itinerarium Guilielmi de Boldensele*, wyd. C. L. Grotefend, „*Zeitschrift des Historischen Vereins für Niedersachsen*”, (1855), s. 236-286.
- Navis peregrinorum: ein Pilgerverzeichnis aus Jerusalem von 1561 bis 1695: mit Angaben über Pilger aus Deutschland, England, Frankreich, Italien und den Niederlanden, sowie aus anderen europäischen und aussereuropäischen Ländern*, wyd. B. Zimolong, Köln 1938.
- Radziwiłł M. K. „Sierotka”, *Podróż do Ziemi Świętej. Syrii i Egiptu 1581-1584*, oprac. L. Kukulski, Warszawa 1962.
- Registrum Equitum SSmi Sepulchri D.N.J.C. (1561-1848). Monocritti dell'Archivo storico della Custodia di Terra Santa a Gerusalemme*, red. M. Piccirillo, Studium Biblicum Franciscanum Collectio Maior 46, Jerusalem-Milano 2006.
- Troilo von F. F., *Orientalische Reise Beschreibung*, Dresden 1733.

Opracowania

- Baczkowski K., *Mikołaj Rozembariski*, PSB, 32, Wrocław-Warszawa-Kraków 1991, s. 384-387.
- Barącz S., *Żywoty sławnych Ormian w Polsce*, Lwów 1856.
- Barycz H., *Z zagadnień podróznictwa polskiego w dawnych wiekach*, „Przegląd Współczesny”, 10 (1938), s. 66-84.
- Bogucki A., *Polskie nazwy rycerstwa w średniowieczu: przyczynki do historii ustroju społecznego*, Włocławek 2001.
- Bonięcki A., *Herbarz Polski*, t. 1-16, Warszawa 1899-1913.
- Horain Cz., *Na tropie Polaków w Ziemi Świętej. Rejestr pielgrzymów i podrózników polskich do Ziemi Świętej przybyłych w latach 1845-1921; 1931-1947*, oprac. M. Kłakus, Katowice-Toulon 2022.
- Bystron J. S., *Polacy w Ziemi Świętej, Syrii i Egipcie 1147-1914*, Kraków 1930.
- Dachnowski J. K., *Herbarz szlachty Prus Królewskich z XVII w.*, Kórnik 1995.
- Gapski H., *Wstępny wykaz polskich rycerzy Grobu Bożego w Jerozolimie (do XIX w. włącznie)*, [w:] *Zwierzchnictwo w Polsce Zakonu Rycerskiego Grobu Bożego w Jerozolimie*, red. U. Przymus, J. Kamiński, Katowice 2008, s. 136-137.
- Gennes J-P. de, *Les chevaliers du Saint Sépulchre de Jérusalem*, French 2004.
- Golichowski N., *Ze Ziemi Świętej: polscy rycerze Grobu Pańskiego*, „Tygodnik Katolicki”, 23 (1892), s. 179-180.
- Freytag H., *Preußische Jerusalem-pilger von 14. bis 16. Jahrhundert*, „Archiv für Kultur- Geschichte”, 3 (1905), s. 129-154.
- Indice onomastico*, [w:] *Registrum Equitum...*, s. 419-437.
- Kamann J., *Die Pilgerfahrten Nürnberger Bürger nach Jerusalem im. 15 Jahrhundert*, „Mitteilungen des Vereins für Geschichte der Stadt Nürnberg”, 2 (1880), s. 78-163.
- Kaniewska I., *Latański Janusz*, PSB, 16, Wrocław-Warszawa-Kraków 1971, s. 563-565.
- Kawalerowie Grobu Św. Polacy*, „Krzyż”, 23 (1867), s. 186.
- Klim S., *Rycerze Grobu Bożego*, „Perła Misji”, 15 (1988), s. 23-24.
- Konarski S., *Platerowie*, Buenos Aires-Paryż 1967.
- Korwin S. A., *Stosunki Polski z Ziemią Świętą*, Warszawa 1958.
- Kościełna J. A., *Pomorzenie w Ziemi Świętej (do końca XVI w.). Rekonesans badawczy*, „Stargardia”, 10 (2015), s. 131-148.
- Kotarski H., *Lanckoroński Przecław*, PSB, 16, Wrocław-Warszawa-Kraków 1971, s. 449-450.
- Kowalska H., *Pieniążek Prokop*, PSB, 26, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1981, s. 106-108.
- Taż, *Pudłowski Melchior*, PSB, 29, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1986, s. 342-344.

- Kurtyka J., *Latyfundium tęczyńskie: dobra i właściciele (XIV-XVII w.)*, Kraków 1999.
- L'archivo storico della Custodia di Terra Santa (1230-1970)*, t. 2, red. A. Maiarelli, Milano 2012.
- Lemmens L., *Collectanea ex Archivo Hierosolymitano deprompta*, wyd. G. Golubovich, Quaracchi 1933.
- Lenczewski O., *Polonica w księdze pielgrzymów jerozolimskich – Navis peregrinorum (1561-1695)*, „Nasza Przeszłość”, 132 (2019), s. 95-111.
- Lubczyński M., Pielas J., *Szydłowiecki Krzysztof*, PSB, 49, Warszawa-Kraków 2014, s. 551-566.
- Lulewicz H., *Sapieha Mikołaj z Kodniu h. Lis*, PSB, 35, Warszawa-Kraków 1994, s. 116-120.
- Tenże, *Skorulski Andrzej*, PSB, 38, Warszawa 1997-1998, s. 269-270.
- Tenże, *Soltan Aleksandrowicz*, PSB, 40, Warszawa-Kraków 2000-2001, s. 341-343.
- Łątka J. S., *Słownik Polaków w Imperium Osmańskim i w Republice Turcji*, wyd. 2, uzup. i popr., Kraków 2015.
- Manikowska H., *Jerozolima-Rzym-Compostela. Wielkie pielgrzymowanie u schyłku średniowiecza*, Wrocław 2008.
- Mańkowski A., *Pielgrzymki Pomorzan w wiekach średnich*, Pelpin 1935.
- Migoń K., *Podróże Ślązaków na Wschód*, „Kwartalnik Opolski”, 2 (1966), s. 31-49.
- Mincer F., *Koene-Jaski Jerzy*, PSB, 13, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967-1968, s. 256.
- Tenże, *Konarski Michał*, PSB, 13, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967-1968, s. 467-469.
- Nagielski M., *Sapieha Krzysztof h. Lis*, PSB, 35, Warszawa-Kraków 1994, s. 68-70.
- Tenże, *Szemberg Teofil*, PSB, 48, Warszawa-Kraków 2012-2013, s. 127-130.
- Niesiecki K., *Herbarz Polski*, wyd. J. N. Bobrowicz, t. 1-10, Lipsk 1839-1845.
- Odriozola y Grimaud Carlos de, *Libro de ora de la sagrada orden militar Jerosalimitana del Santo Sepulcro de N. S. Jesucristo, que contiene los nombres de los caballeros de dicha Orden creados por los RR. PP. Guardianes del Santo Sepulcro, Custodios de Tierra Santa, de la Orden de Menores de San Francisco, desde el año 1561 á 1848 con referencia á los archivos del convento de San Salvador de Jerusalén y otros dates históricos seguido de un apéndice con notas justificativas*, Zaragoza 1900.
- Orbis latinus oder der wichtigsten lateinischen Orts- und Ländernamen*, oprac. T. G. J. Graesse, F. Benedict, Berlin 1909.
- Paprocki B., *Herby rycerstwa polskiego*, wyd. K. J. Turowski, Warszawa 1988.
- Parma T., *Rytíři, dámy a poutníci: Dějiny a současnost Rytířského řádu Božího hrobu jeruzalémského a jeho působení v českých zemích*, Olomouc 2020.

- Parola P. L., *Registrum Equitum Ssmi Domini Nostri Jesu Christi (1561-1848)*, „Città del Vaticano”, (2011), s. 29-32.
- Pertek J., *Polacy na morzach i oceanach*, t. 1, Poznań 1981.
- Piccirillo M., *Introduzione*, [w:] *Registrum Equitum...*, s. VII-IX.
- Pociecha W., *Królowa Bona (1494-1557): czasy i ludzie odrodzenia*, t. 2, Poznań 1949.
- Pogonowski J., *Pamiętka po Feliksie Odrowążu Pieniązku*, „Miesięcznik Heraldyczny”, 6 (1930), s. 124-125.
- Tenże, *Szabla-batorówka Feliksa Odrowąża Pieniązka*, „Broń i Barwa”, 4 (1935), s. 89-90.
- Röhrich R., *Deutsche Pilgerreisen nach dem Heiligen Lande*, Innsbruck 1900.
- Roth G., „Grób Święty” w Zgorzelcu, [w:] *Kult św. Jakuba Apostoła Większego w Europie Środkowo-Wschodniej*, red. R. Knapiński, Lublin 2002, s. 269-285.
- Siarczyński F., *Obraz wieku panowania Zygmunta III, króla polskiego i szwedzkiego, zawierający opis osób żyjących pod jego panowaniem*, cz. 1, Lwów 1858.
- Słabczyński T., *Słownik polskich podróżników i odkrywców*, Warszawa 2017.
- Spis Polaków, którzy odwiedzili Ziemię Świętą*, „Krzyż”, 22 (1867), s. 178.
- Sudolski Z., *Adam Ludwik Michał Sołtan*, PSB, 40, Warszawa-Kraków 2001, s. 344-346.
- Szulc T., *Eques auratus w dawnej Rzeczypospolitej*, „Acta Universitatis Lodzensis: Folia Iuridica”, 38 (1988), s. 59-96.
- Uruski S., *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 1-16, Warszawa 1904-1938.
- Wejnert A., *Kawalerowe złotój ostrogi w Polsce do XIX w.*, Warszawa 1879.
- Zimolong B., *Schlesische Pilger im Hl. Lande 1561-1695*, Breslau 1938.
- Żytkowicz L., *Lisowski Józef*, PSB, 17, Wrocław-Warszawa-Kraków 1972, s. 473-474.

Netografia

https://hu.wikipedia.org/wiki/Zichy_Edmund [dostęp: 27.03.2020].

http://teki.bkpan.poznan.pl/index_monografie.html [dostęp: 19.10.2022].

OLGIERD LENCZEWSKI – teolog, zajmuje się analizą staropolskich peregrynacji do Ziemi Świętej oraz recepcją Ziemi Świętej w piśmiennictwie geograficznym i podróżniczym.

